

neglijabile, în Moldova nu s-au descoperit încă urme ale unor edificii de cult creștin mai vechi de secolul XII, lucru în genere valabil și pentru alte zone din fosta Dacie (p. 113); 4. Religia creștină a contribuit din plin la „refacerea unității culturii din teritoriile carpaato-dunărene, grație unui mod de organizare socio-politică bazat pe comunitățile sătești autohtone mai ales după retragerea aureliană” (p. 115); 5. Religia creștină ortodoxă a constituit veacuri de-a rindul o modalitate spirituală de apărare a românilor de la est de Carpați contra catolicismului sau mahomedanismului, de exemplu, contribuind la salvarea și perpetuarea ființei naționale și individualizând poporul român în rindul celor de origine și limbă latină (p. 117).

După ilustrații, în număr de 35 (p. 119–153), cartea este dotată cu *Repertoriul descoperirilor arheologice de factură sau influență creștină de la est de Carpați (secolele III–XIV d.H.)*, p. 155–187. Acest repertoriu alfabetic este sistematizat pe considerente cronologice cuprinzând, lucru

foarte important, și descoperirile cu caracter creștin de la est de Prut, descoperiri ce pot fi astfel înglobate definitiv în patrimoniul unic al cercetării științifice românești. Cele patru rezumate în limbile: franceză, germană, engleză și rusă fac lucrarea accesibilă lecturii unor necunosători ai limbii române. În fine, un *Indice general* necheie cartea a cărei prezentare într-un spațiu modest am încercat să o întreprindem.

Dincolo de meritele autorului lucrarea în discuție reprezintă un act de restituire morală și, de ce nu, patriotic în ultimă instanță, anume acela de a prezenta altă cercetătorului cit și cititorului mai puțin avizat un *sumum* de idei și dovezi privind viața creștină între Carpați, Dunăre și Nistru, decurgind din acestea importanța credinței lui Isus pentru această parte a țării și nu numai a ei.

COSTEL CHIRIAC

ADOLF ARMBRUSTER, *Der Donau-Karpatenraum in den mittel- und westeuropäischen Quellen des 10.–16. Jahrhunderts. Eine historiographische Imagologie* (Studia Transylvanica, 17), Böhlau Verlag, Köln-Wien, 1990, 310 p.

Volumele *Romanitatea românilor. Istoria unei idei* (1972), cu varianta franceză augmentată *La romanité des Roumains. Histoire d'une idée* (1977), și *Dacoromano-Saxonica. Croniciari români despre sași. Români în cronică săsească* (1980), mai multe traduceri și zeci de articole l-au împus pe Adolf Armbruster, format la școala istoriografică bucureșteană, drept unul dintre medievistii cei mai înzestrați din România. Stabilirea în patria de origine a strămoșilor săi deștepta suspiciuni că preocupările prioritare îi vor fi deturnate spre alte sfere decît cele care îl consacraseră, știut fiind că, din păcate, subiectele de istorie românească nu se află pe primul planul interesului lumii științifice occidentale și își găsesc cu mare dificultate sponsori dispuși să le asigure finanțarea. Drept urmare, mulți din istoricii interesați de problemele trecutului românesc ce activează în străinătate sint nevoiți să se reprofileze spre alte domenii de studii, cu audiență sporită. Nu a fost cazul lui Adolf Armbruster — în prezent angajat la *Landmannschaft der Buchenlanddeutschen* din Augsburg —, care cu noua sa lucrare, ce face obiectul acestor rinduri, oferă cea mai elocventă dovadă de obstinație pentru domeniul ce i-a absorbit energia și pasiunea de peste un sfert de veac.

Elaborarea lucrării a fost mijlocită de sprijinul financiar primit de la Deutsche Forschungsgemeinschaft, în timp ce tipărirea s-a putut realiza grație subvențiilor puse la dispoziție de renumita mezosoprană Viorica Cortez, într-o serie care formează un supliment la „Siebenbürgische Archiv”, editat sub patronajul așa-numitului Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde, coordonat de prof. dr. Paul Philippi.

*Der Donau-Karpatenraum...* este cel de-al treilea volum de imagologie istoriografică a lui A. Armbruster. În primele două — *Romanitatea românilor* și *Dacoromano-Saxonica* — avusese în vedere, pe de o parte, perspectiva străină și apoi numai cea săsească asupra istoriei și civilizației românești, iar, pe de altă parte, imaginea istoriei și civilizației săsești oglindită în cronicile românești din evul mediu și de la începutul epocii moderne. În ultima sa lucrare autorul a fost preocupat de proiecția societății românești în izvoarele centrale și vesteuropene din secolele X–XVI. De altfel, pentru prima parte a acestui interval spațiul carpaato-dunărean nu dispune de izvoare scrise interne, așa încît pentru reconstituirea trecutului său se poate apela, excepțind vestigiile arheologice, numai la sursele narrative, beletristice, diplomatice și cartografice externe, dintre care acelea occidentale sint de cea mai mare importanță.

Recurgind la imagologie pentru recompunerea realităților medievale, autorul se arată receptiv la un curent ce s-a bucurat de audiență destul de largă în istoriografia mondială, cu precădere în ultimele două decenii, ceea ce și explică

de ce una din secțiunile celui de-al XVI-lea Congres Internațional de Științe Istorice de la Stuttgart din 1985 și-a propus dezbaterea problemelor legate de așa-numita „imagine a celui-alt”.

Lucrarea a fost structurată în cinci mari capitole pe baza criteriilor de ordin cronologic. Respectivele capitole sint precedate de o succintă introducere și succedate de concluzii, lista prescurtărilor, bibliografie (izvoare și literatura secundară), o anexă conținind un mic fragment din *Österreichische Reichschronik* a lui Ottokar de Stiria și de indicele numerelor proprii, acesta din urmă nenominalizat în cuprins. Remarcăm că nu numai în titlu ci pe parcursul întregului volum s-a operat cu noțiunea de „spațiu carpaato-dunărean” (*der Donau-Karpatenraum*) și nu cu cea de „bazin carpațic” (*das Karpatenbecken*), destul de proliferată în literatura de specialitate germană și maghiară, care nu are acoperire temeinică în realitățile geografice și reflectă anumite concepții geopolitice, în tentativa de a se acredita ideea că hotarele regatului ungar medieval și cel din cadrul monarhiei austro-ungare ar corespunde unei unități de relief.

În cel dintîi capitol, privitor la spațiul carpaato-dunărean în izvoarele anterioare secolului al X-lea, se depășește cadrul cronologic fixat de titlul cărții. Această parte se referă în special la terminologia politico-geografică a regiunilor de la nordul Dunării de Jos, problemă căreia Adolf Armbruster i-a dedicat cu mai mulți ani în urmă un documentat studiu special (*Evoluția sensului denumirii de „Dacia”*. *Încercare de analiză a raportului între terminologia politico-geografică și realitatea și gândirea politică*, în *Studii. Revistă de istorie*, 22, 1969, 3, p. 423–444), de unde sint preluate nu numai principalele concluzii ci și numeroase pasaje, completate pe alocuri cu diverse comentarii, care nuanțează anumite interpretări. Neverificind informația lui Marin Popescu-Spîneni (*România în cartografia pînă la 1600*, I, București, 1938, p. 66), potrivit căreia harta zugrăvită pe un perete al catedralei de la Hereford de la sfîrșitul secolului al XIII-lea ar conține notația *Dacia — hec 7 oppidum*, autorul face aprecierea că această reprezentare cartografică ar oferi cea dintîi identificare explicită a Daciei cu Transilvania. Concluzia nu poate fi acceptată pentru că în realitate harta din biserica engleză are un cu totul alt text: *Dacia. Hec et Rusia* (cf. W. L. Bevan și H. W. Phillott, *Medieval Geography. An Essay in illustration of the Hereford Mappa Mundi*, London—Hereford, 1873 (reimprimat Amsterdam, 1969), p. 137; K. Miller, *Mappaemundi. Die ältesten Weltkarten*, IV, *Die Herefordkarte*, Stuttgart, 1896, p. 16).

Unul din capitolele cele mai interesante ale volumului, îndeosebi datorită punerii în valoare a numeroase izvoare nesemnalt anterior pentru evul mediu carpaato-dunărean, este cel de-al doilea, dedicat perioadei circumscrie între momentul genezei poporului român și acela al formării sta-

telor de sine slătitoare. Procesul de formare al poporului român s-ar fi extins după autor pe parcursul unei perioade îndelungate, începînd cu romanizarea Daciei în secolul al II-lea și încheindu-se în secolul al X-lea, cînd apar primele atestări ale românilor în izvoarele scrise. O primă etapă a acestui proces s-ar fi consumat pînă în secolul al VII-lea, cînd sinteza geto-daco-romană ar fi dat naștere populației protoromâne, în timp ce a doua etapă ar fi avut drept notă dominantă suprapunerea unei mase slave peste fondul romanic de pe ambele maluri ale Dunării, determinînd procese de asimilare în sens diferit pe o parte și pe alta a marelui fluviu. În continuare se întreprinde un larg și doct excurs în domeniul terminologiei sub care populația neolatină de pe malul stîng al Dunării Inferioare și din Peninsula Balcanică este pentru prima dată amintită în izvoarele central-și vesteuropene, considerații mai ample fiind prilejuate de *Legenda Sf. Gerard*, cronică Notarului anonim al regelui Bela, *Nibelungenlied*, *Wellechronik* a lui Rudolf von Ems și *Österreichische Reimchronik* a lui Ottokar de Stiria, acestea din urmă fiindu-i dedicat anterior un pertinent studiu: *Românii în cronică lui Ottokar de Stiria: o nouă interpretare*, în *Studii. Revista de istorie*, 25, 1972, 3, p. 463—483. Texte precum *Viața Sf. Elisabeth* de Dietrich Thüringianul, *Carol cel Mare* de Stricker, *Wigamur*, *Biblia rimată Thüringiană* și alte poeme germane, semnate de Armbruster pentru prima dată pentru istoria spațiului carpato-dunărean, relevă faptul că Transilvania — îndeosebi datorită coloniștilor sași — începuse să intre constant în perimetrul interesului Occidentului. Pe lîngă aceste izvoare s-ar mai putea menționa și informația cuprinsă într-un mic poem al lui Tannhäuser — poetul a cărui notorietate este datorată celebrei opere omonime a lui Richard Wagner —, în care sînt menționați cumanii (*Valwen*) (cf. J. Sieberl, *Der Dichter Tannhäuser. Leben-Gedichte-Sage*, Halle/Saale, 1934, p. 82), coloniștii de suveranii arpadieni în mai multe regiuni ale regatului ungar. În ceea ce privește cuprinzătorul ciclu de creații literare ce inserează legende (esute în jurul faptelor lui Attila, din care autorul a discutat numai pe cele elaborate în evul mediu în spațiul germanic (*Nibelungenlied*, *Die Klage*, *Biterolf und Dietleib*, Heinrich von Mügeln) și cel maghiar (Simon de Keza), ar fi fost desigur util să fi fost evocate și acelea redactate în mediul italo-francez, al căror arhetip datează probabil din secolul al XIII-lea. Respectivul arhetip s-a pierdut, păstrîndu-se în schimb diferite variante ulterioare, în care Attila, prezentat drept rege al Ungariei, este anurat de o armată alcătuită din cumani, români, unguri, bulgari etc. Între aceste variante menționăm un manuscris francez inserat într-un codex de la Biblioteca Marciana din secolul al XIV-lea, alte două latine de la Biblioteca Ambrosiana din Milano și Biblioteca municipală din Verona din secolul al XV-lea și, respectiv, al XVI-lea, la care se adaugă marelui

poem cavaleresc *La guerra d'Attila*, scris în franco-venetă de bolognezul Niccolò da Casola puțin după mijlocul secolului al XIV-lea. Ideea anacronică privind contemporaneitatea vlahilor cu imperiul hunic al lui Attila și dăinuirea lor în Pannonia pînă la venirea ungarilor se regăsește ulterior și la cărturari ai epocii renascentiste tirzii, precum Anton Veranesies și Frideric Menius, care au preluat-o din vechile tradiții medievale (Cf. V. Spinei, *Migrația ungarilor în spațiul carpato-dunărean și contactele lor cu românii în secolele IX—X*, în *Archiv*, XIII, 1990, p. 122—123).

Cel de-al treilea capitol al lucrării se referă la perioada cuprinsă între momentul întemeierii Țării Românești și Moldovei și mijlocul secolului al XV-lea. Pentru început este dezbătută terminologia teritoriilor românești în perioada constituirii formelor superioare de organizare politică, utilizîndu-se un vast material informativ — narativ și diplomatic —, o parte din acesta fiind luat pentru prima dată în discuție pentru problema tratată. De la actele cancelariei papale și a regalității angevine pînă la textele lui Peter von Dusburg, Nikolaus von Jaroschin, Peter von Retz, Johann Schiltberger, Ioan de Sultanyeh, Ulrich von Richenthal, Ghillebert de Lannoy, Walerand de Wavrin etc., autorului nu-i scapă nici un izvor major pentru problematica urmării.

Același lucru se poate spune și despre următoarele două capitole, cel de-al patrulea, despre imaginea romanității la umaniștii italieni, și cel de-al cincilea asupra izvoarelor din secolul al XVI-lea. În cel dintîi sînt consemnate, între altele, cele mai vechi referiri la originea romanică a poporului român, prezente la Poggio Bracciolini, Flavio Biondo, Enea Silvio Piccolomini etc., precum și diverse date asupra domniei lui Dracula, amestec deconcertant de fapte reale și fabulație holo-năvicioasă. O analiză detaliată este afectată cronicii lui Antonio Bonfini. Informația din secolul al XVI-lea asupra spațiului românesc, tema ultimului capitol, este în mod firesc mult mai bogată și diversă ca cea din perioadele anterioare, astfel că autorul nu și-a mai putut permite să le prezinte amănunțit, cu toate că aceasta nu ar fi fost lipsită de interes, prin faptul că unele serii — precum cele semnate de Paulus Leypolt, Petrus Nivemontium Albinus sau Martin Fumée — au rămas pînă în prezent insuficient relevate, fiind imprimate în incunabule ajunse veritabile rarități bibliografice.

Punînd punct prezentării noii sinteze a lui Adolf Armbruster — o evidentă reușită, circumscrisă pe linia lucrărilor sale anterioare cele mai valoroase —, ținem să remarcăm drept elemente definitorii pentru aceasta coplesitorul volum informativ, interpretările subtile și stilul ales. Tipărirea unei ediții în limba română a lucrării ar fi de reală utilitate.

VICTOR SPINEI